

Karácsonyi barokk orgonazene • Baroque Organ Music for Christmas

A szombathelyi Kálvária-templomban épült meg Magyarország első olyan modern orgonája, amelyik nem a teljes orgona-repertoár, hanem csupán a XVII—XVIII. század zenéjének megszólaltatására szolgál. Ez azonban nem egy eredeti barokk hangszer szolgai lemásolását jelenti, hanem egy stílusnak a lehető leghűségesebb követését mind építésmódban, mind hangzásban. A barokk kor sok, egymástól jelentősen eltérő orgonastílusa közül ez a hangszer a XVIII. század első felében virágzó, és elsősorban Gottfried Silbermann nevével fémjelzett szász iskolát követi, mivel az építő bautzeni (NDK) Eule-cég számos Silbermann orgona avatott karbantartójaként leginkább e stílus örökösének mondhatja magát.

A választott stílus kompromisszumoktól mentes követése nem merül ki a barokkos diszpozíció, a mechanikus traktatúra, illetve a barokk menzurálás és intonálás alkalmazásában. Az építők az anyagok kiválasztásában is minél nagyobb homogenitásra és organikuságra törekedtek. Így nem található az orgonában sem fém állványzat, sem rétegelt lemezből készült alkatrész. Az orgonaház anyaga tömör tölgyfa. A szélellátást úgynevezett ékfűvő biztosítja, amely a modern „univerzális” orgonák merev, sztatikus szélellátásával szemben élőbb, kevésbé egyenletes, „lélegzőbb” szelet ad. A billentyűzet egykarú emelőként működik, ez billentési árnyalatokra jóval érzékenyebb, mint a ma gyakrabban használt kétkarú megoldás, és finomabb artikulációt tesz lehetővé. Hangolásában is eltér a hangszer az újonnan épített orgonák többségétől: alaphangolása a német barokk „kamarahangnak” felel meg (a' = 415 Hz, ezáltal az orgona barokk hangszerekkel való együttjátékra is alkalmas), temperálása pedig nem egyenletes, hanem Silbermann hangolási módszerét követi. Bár a XVII. század végétől egyre elterjedtebbek voltak az úgynevezett „jól temperált” hangolások — melyek megengedik az összes hangnem használatát úgy, hogy a kevés előjegyzésűek tisztábban szólnak, mint a távolabbiak — számos olyan temperatúra is sokáig használatban volt, melyek a XVI—XVII. században szinte általánosan használt úgynevezett középhangos temperatúra többé-kevésbé módosított változatai voltak. A szintén ebbe a csoportba tartozó Silbermann-hangolásban a középhangos temperatúra 8, eredetileg tiszta nagyterce (C-E, D-Fisz, Esz-G, E-Gisz, F-A, G-H, A-Cisz, B-D) már nem akusztikusan tiszta, hanem valamivel bővebb (386 cent helyett 392 c), a használhatatlan középhangos „farkastercek” (Cisz-F, Fisz-Aisz, Ab-C, H-Disz) pedig jóval enyhébbek (428 helyett 416 cent), miáltal gyors menetekben feltűnés nélkül használhatók, exponált pillanatokban megszólalva pedig *érzelmi kifejezés hordozója lehet* ez a némiképp hamis hangzás. Számos barokk mű él az effajta „expresszív” hangolásokból adódó effektusokkal, beleértve egy sereg Bach-orgonaművet is. Az eredetileg középhangos temperatúrára írott darabok pedig — a két hangolás szoros rokonsága miatt — ugyancsak szépen szólnak Silbermann temperatúrájában. Egyedül a kimondottan „jól temperált” hangolásokra fogalmazott (viszonylag kevés) barokk orgonamű esetében lehet hátrányos ez a hangolás. (A sokoldalúbb használhatóság miatt egyetlen hang, az ESZ az eredetihez képest 8 centtel mélyebbre lett hangolva, így a H-dúr akkord jóval kevésbé feltűnő hangzású.) A két manuálra és pedálra elosztott 12 regiszter közül a Sesquialtera és Mixtura alsó sorai külön kapcsolhatók Quinte 2 2/3' illetve Superoctave 2' regiszterekként, miáltal az orgona a gyakorlatban 14 regiszteresnek tekinthető.

***

Zenei rendező — Recording Producer:

András Székely

Hangmérnök / Balance Engineer:

István Berényi

Photo: Kálmán Garas

Grafika / Design: Péter Nagy

HCD 12883 ☎ MK 12883

Made in Hungary © 1987 HUNGAROTON

A

DIETRICH BUXTEHUDE

1. **Wie schön leuchtet der Morgenstern** BuxWV 223 8' 10"
2. **Gelobet seist du, Jesu Christ** BuxWV 189 1' 41"

JOHANN SEBASTIAN BACH

3. **Gelobet seist du, Jesu Christ** BWV 723 2' 40"
korálfeldolgozás / chorale setting
4. **Gottes Sohn ist kommen** BWV 724 1' 25"
korálfeldolgozás / chorale setting
5. **Fuga sopra il Magnificat** BWV 733 3' 52"
(Meine Seele erhebet den Herren)
korálfeldolgozás / chorale setting
6. **C-dúr preludium és fuga / Prelude and Fugue in C major** BWV 754 9' 45"

B

SAMUEL SCHEIDT

1. **Valtozatok a "Christe, qui lux es et dies" himnuszra** 11' 25"
Variations on Hymn "Christe qui lux es et dies"

JOHANN SEBASTIAN BACH

2. **In dulci jubilo** BWV 729 2' 07"
korálfeldolgozás / chorale setting
3. **Nun komm' der Heiden Heiland** BWV 659 3' 54"
korál / chorale
4. **Nun freut euch, lieben Christen g'mein** BWV 734 1' 59"
korálfeldolgozás / chorale setting

JOHANN LUDWIG KREBS

5. **E-dúr toccata és fuga / Toccata and Fugue in E major** 7' 48"

Miklós Spányi (A/1—5); István Ella (A/6; B/2—4);

Dezső Karasszon (B/1, 5)

a szombathelyi Kálvária-templom Eule orgonáján
on the Eule organ of Calvary Church in Szombathely

A lemezünkön szereplő művek Bach illetve Krebs egy-egy prelúdium és fúgáját kivéve *korálfeldolgozások*. Időrendben a sort *Samuel Scheidt* (1587—1654) „Christe, qui lux es et dies” feldolgozása nyitja meg. Tipikus példája ez a darab a Scheidtre oly jellemző strófikus korálvariációnak. A későbbi korálpártyával szemben itt az egyes versszakoknak megfelelő variációk elsősorban nem tempóban és karakterben, hanem a kontrapunktikus feldolgozás módszerében térnek el egymástól.

Dietrich Buxtehude (1637—1707) „Wie schön leuchtet der Morgenstern” korálfantáziája az északnémet mesterek nagy korálfantáziáival rokon. Ez a tipikusan az északnémet mesterekre jellemző műfaj a koráldallamot soraira bontva dolgozza fel, mindegyik sort más technikával illetve karakterrel. Buxtehude e műve rendhagyó módon két teljes koráldallam-strófát komponál végig, azonban mindkét strófa 3—3 jól elkülönülő szakaszra oszlik. A „Gelobet seist du, Jesu Christ” korálelőjáték a Buxtehude-korálfeldolgozások leggyakoribb típusához sorolható: a gazdagon díszített cantus firmus a legfelső szólamban, az alsó szólamok helyenként imitációkkal átszótt kísérete felett szólal meg. Szerkesztésében ez utóbbi darabban áll rokonságban a lemezen felhangzó 6 *Bach*-korálfeldolgozás közül a „Nun komm' der Heiden Heiland” című. A „Nun freut euch, lieben Christen g'mein” felrakása triószerű: tizenhatodikban mozgó jobb- és nyolcadokban lépegető balkézszólam között középszólamként, de a pedálon hangzik fel a koráldallam, a korálszövegnek megfelelően valóban boldog örömet árasztva. A híres német-latin kevert szövegű „In dulci jubilo” korálra írt feldolgozás a fiatalkori Bach-korálelőjátékok egyik érdekes típusát mutatja, mely átmenet korálharmonizáció és a figurált feldolgozás között. Motetta-típusú a „Gelobet seist du, Jesu Christ”, melyben a legfelső szólamba helyezett koráldallam megszólalását rövid, a korál anyagát használó imitációs szakaszok előzik meg. A bensőséges „Gottes Sohn ist kommen” hasonló szerkesztésű, de csak helyenként használ tematikus imitációt.

Bach Weimarban egész sor *korálfughettát* komponált az adventi és karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó dal-lamokra. E ciklus befejező darabja a Magnificat-korálra írt nagyszabású fuga. A mozgalmas négy szólamú imitációs anyaghoz a mű vége felé ötödik szólamként a pedálban is megszólal hosszú értékekkel a koráldallam. Bach *C-dúr prelúdium és fúgájának* (BWV 547) prelúdi-uma hangulatában az örömteli, boldog karácsonyi Bach-zenékkal rokon. A fuga, mintha csak a „Kunst der Fuge”-t vetítené előre, az egyszerű témát különböző fúgatechnikai „trükkökkel” (szűkmenet, témafordítás, augmentáció) dolgozza fel.

Johann Ludwig Krebs (1713—1780), Bach kedvenc tanítványának sok műve tanítómesterének hatását tükrözi. A lemezen szereplő E-dúr toccata Bach F-dúr toccatájához áll közel. A folyamatos tizenhatodmozgásra építő concerto-szerű tételt 53 ütemes virtuóz pedál-szóoló nyitja meg. A rákövetkező fuga érdekessége, hogy témája rögtön a mű elején szűkmenetben szólal meg.

Spányi Miklós

Diszpozíció / Disposition

Hauptwerk: (C-a ³)	Hinterwerk: (C-a ³)
1. Prinzipal 8'	Gedackt 8'
2. Rohrflöte 8'	Rohrflöte 4'
3. Oktave 4'	Prinzipal 2'
4.a Quinte 2 2/3'	Larigot 1 1/3'
4. Sesquialtera 2fach	Pedal: (C-f ¹)
5.a Superoktave 2'	Subbass 16'
5. Mixtur 4fach (2')	Oktavbass 8'
	Fagot 16'

Kanaltremulans (Hauptwerk)
Koppeln: I+II; P+I; P+II

Notes in English